

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

Josip Buturac

1. Povijesni pregled

O čuvanju isprava i spisa kraljevine Hrvatske u srednjem vijeku malo se što zna. Sigurno je tek, da su ih čuvali banovi, banovci i protonotari u svojim privatnim kućama, a dijelom se te arhivske građe nalazilo i u kaptolskim arhivima na čuvanju.

Istom 1643, prema posebnom zaključku hrvatskog sabora, zemaljski je blagajnik (exactor regni Slavoniae) Ivan Szakmardi de Diankovec dao napraviti na zemaljski trošak naročitu škrinju od hrastova drveta, da se u nju pohrane isprave, zakoni i povlastice kraljevine Hrvatske. Škrinja je prozvana »Cista privilegiorum regni«, a čuvala se kod zagrebačkog kaptola. Otvarala se s tri ključa, od kojih je jedan imao ban, drugi — banovac ili podban, a treći — protonotar. Ta škrinja još i danas služi u Državnom arhivu u Zagrebu prvotno namijenjenoj svrhi.

God. 1744 izabrao je hrvatski sabor Ladislava Kiralyi-a za prvoga zemaljskog arhivista. S ovim izborom počinje postojati zemaljski arhiv kao posebna ustanova, ali ostaje i dalje u užoj vezi sa saborom. Kiralyi je sastavio popise (elenke) i kazala (registre) za arhivalije zemaljskog arhiva, i to prema uputi, koju mu je dao sabor. Jedan je dio arhiva već 1763 prenesen s Kaptola, iz prostorija iznad sakristije stolne crkve, a drugi istom oko 1840, i to u zemaljsku kuću (domus regnicolaris) na Gradecu, gdje je zasjedao sabor (nalazila se na mjestu, gdje je danas sarnica; odatle je na početku XIX. st. arhiv prenesen u tada sagrađenu Bansku palaču). Prvi stalni arhivist kraljevine postao je 1800 Ivan Zrnčić uz privolu kralja Franje I, naslijedili su ga Zengevall, Kirinić i Kušević. Arhivist Ivan Kukuljević, uz pristanak kneza Windischgrätza, prenio je 1849—53 iz Budimpešte u Zagreb isprave i spise, koji kao administrativno-arhivske cjeline potječu od knezova Zrinskih, Frankapana i drugih hrvatskih velikaških porodica te ukinutih isusovačkih (1773) i pavlinskih (1786) samostana u Hrvatskoj, a čuvani su bili kod Ugarske komore. Tom su zgodom preuzeti i hrvatski spisi Kr. ugarskog namjesničkog vijeća (Consilium regium Locumtenentiale Hungaricum) poradi tadašnjih administrativnih potreba u Hrvatskoj, koja je postala nezavisna o Ugarskoj. Stariji i važniji dio rečenih arhivalija otpremio je, i to potajno noću, ban Khuen-Hederváry 1885 na trag u Budimpeštu. I te i druge dragocjene hrvatske arhivalije uzalud su potraživane poslije Prvog i Drugog svjetskog rata. Kukuljevića su naslijediti kao ravnatelji Zemaljskog arhiva, koji se od 1918 zove Državni arhiv, Štriga, Pogledić, Miškautović, dr. Bojničić, E. Laszowski, dr. J. Nagy i dr. Josip Matasović.

Do sredine XVIII. st. arhiv je bio u prvome redu organ Sabora i Bana čuvajući prvenstveno njihove dokumente. G. 1761. u arhivu su pohranjeni još i spisi Banskog i Sudbenog stola te spisi Zagrebačke i Križevačke županije, a u XIX.

stoljeću povećao se tek spisima, koji su 1823 dopremljeni iz Karlovca, a odnose se na francusko i austrijsko vladanje u jugozapadnoj Hrvatskoj (t. zv. Gallica i Illyrica), te već rečenim spisima Ugarskog namj. vijeća. Poslije prvoga svjetskog rata primljeni su u pohranu stariji spisi hrvatskih županija i različne druge velike skupine i zbirke, poradi čega su arhivske prostorije postale pretijesne, a pitanje prostora akutno.

Iz gornjega grada, odnosno iz Banske palače, u sadašnju svoju zgradu na Marulićevu trgu 21. (istočni ulaz) preselio je arhiv 1913 (zajedno sa sveučilišnom knjižnicom). Osim ove zgrade raspolaže arhiv još prostorijama u drugih šest zgrada. Te prostorije služe ponajviše kao arhivska spremišta za onaj golemi arhivski materijal, koji je posljednjih godina preuzet na čuvanje. Pod upravom ovog arhiva nalazi se i jedno arhivsko spremište u Osijeku kao sabirni centar za arhivalije s područja grada Osijeka i okolice.

2. Arhivske skupine i zbirke

Posljednji potpuni popis arhivskih skupina i zbirki ovog arhiva objavljen je 1910 pod naslovom »Historia et praesens status archivi regnorum Crostiae, Slavoniae et Dalmatiae Zagrabiae«. Kako se do danas arhivska građa barem desetostruko povećala, a i bolje sredila, bit će od koristi za znanstveno istraživanje naše povijesti, da se objavi popis skupina i zbirki ovog arhiva prema sadašnjem stanju (1953). Da bi međutim naši povijesni istraživači lakše shvatili probleme i teškoće arhivske službe, odnosno povijesnog istraživanja, iznijet ćemo ovdje otvoreno i sve one probleme, s kojima se danas susreće naše arhivstvo uopće, a napose Državni arhiv u Zagrebu.

Temeljne zbirke

Monumenta antiquissima a. 969—1089, 11 komada.

Documenta Mediaevalia Varia 1101—1526, preko 900 kom.

Privilegia Regni in cista privilegiorum conservata 1222—1750, 197 kom.

Hrvatski sabor

Protocolla Congregationum generalium Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae 1557—1918, 32 kom.

Acta Cong. gener. Croatiae, Slav. et Dalm. 1562—1918, 238 svezaka.

Ovoj skupini pripadaju također: Conscriptiones dicarum 1543—1726, Zakoni Hrvatskog sabora, Zakoni zajedničkog Ugarsko-hrvatskog sabora te proračuni krajevne Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Uprava

Protocolla et acta Conferentiarum regni Croatiae, Slav. et Dalm. 1699—1809, 9 svez. spisa.

Protocolla et acta Banalia 1645—1847, 150 svez. spisa.

Protocolla et acta Consilii regii Croatici 1767—1779, 19 kom. protokola i 312 svezaka spisa.

Acta Scholastica distr. Zagrabienensis litt. 1776—1797, 13 svez.

Conscriptiones bonorum ante regulationem comitatum Zagradiensis, Varasdiensis et Crisiensis 1643—1769, 18 svez.

Protocolla et acta Commissionalia 1618—1901, 24 kom. prot., 49 svez. spisa.

Trumpta documentorum iura Croatica tangentium (iz Ugarske kr. dvorske komore 1849), 27 kom.

Acta Croatico-Slavonica Consilii Locumtenentialis regii Hungarici [departamenti: Commissariatici, Urbarialis, Politiae generalis, Litterario-politici, Scholastici, Fundationum litteralium bonorum, Contributionalis, Postalís, Commercialis, de Praetensionibus comitatum, Politici comitatum, Politico-fundationalis, Politico-saecularium fundationum, Fundi saecularis oeconomici, Ecclesiastico-oeconomica bonorum cum politico-fundationibus comixti, Ecclesiastici, Eccl.-saecularis, Eccl.-fundationalis, Publico-politici, Civitatum, G. N. U. R. archiepiscopatus Karloviensis]. 1755—1849., 5 kom. prot., 650 svez. spisa.

Acta Palatinalia 1809—1848, 7 svez.

Kroatische Akten der Österreichischen Regierung [K. K. Justiz-Ministerium, Ministerium des Innern, Ministerium des Cultus und Unterrichtes, Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten] 1849—1861, 175 svez.

Spisi Banskog vijeća 1848—1850.

Spisi Banske vlade 1850—1854.

Spisi Namjesništva (Statthaltereí) za Hrvatsku i Slavoniju 1855—1861.

Spisi Namjesničkog vijeća za Hrvatsku i Slavoniju 1862—1868.

Protokoli i spisi Hrvatske dvorske kancelarije u Beču 1861—1869, 44 kom. prot., 279 svez. spisa.

Spisi Hrvatsko-slav.-dalm. Ministarstva u Budimpešti 1868—1917, 213 svez. spisa (dio spisa i protokoli zadržani su prevarom u Budimpešti iza Prvog svjetskog rata).

Protocolla et acta comitatus Zagradiensis 1698—1908, 238 prot., 440 sv. sp.

Prot. et acta com. Varasdiensis 1632—1923, 276 prot., oko 1000 svez. spisa.

Prot. et acta com. Crisiensis 1651—1858, 10 prot., 757 svez. spisa.

Prot. et acta com. Posegani 1745—1850, 182 prot., 761 svez. spisa.

Prot. et acta com. Veröczensis 1745—1856, 155, prot., 880 svez. spisa.

Prot. et acta com. Syrmienensis 1749—1848, 129 prot., 1224 sves. spisa.

Prot. et acta com. Severinensis 1777—1786.

Prot. i spisi Riječke županije 1860—1867.

Prot. i spisi Ličko-krbavske županije 1880—1890, 7 prot., 22 sves. spisa.

Spisi Hrvatsko-slav.-dalm. zemaljske vlade 1869—1918 s tri, odnosno četiri odjela i raznim otsjecima.

Spisi Povjereništva za Hrvatsku i Slavoniju 1919—1923.

Spisi Zagrebačke oblasti (djelomično) 1923—1929.

Spisi Savske banovine (djelomično) 1929—1939.

Spisi Banovine Hrvatske (djelomično) 1939—1941.

Sudovi

Sententiae Curiae regiae 1726—1759, 6 prot.

Prot. et acta Tabulae Banalis 1727—1848, 7 prot., 57 svezaka spisa.

Prot. et acta Iuratorum Tabulae Banalis notariorum 1744—1849, 6 prot., 58 svez. spisa.

Prot. et acta Protonotarialia 1628—1848, 12 prot., 33 sveska spisa.

Actorum Processualium Tabulae Banalis series I et II 1651—1850, 198 svezaka s 5613 spisa.

Acta Processualia iudicati Protonotarialis 1642—1725, 18 svez. s 235 spisa.

Acta Processualia Tabulae Iudiciariae seu Districtualis: series I, II et III 1726—1850, 201 svezak s 1350 spisa.

Spisi Banskog stola (djelomično) 1851—1941.

Spisi Stola sedmorice (djelomično) 1869—1941.

Actes de la pol. et jur. dans l'Illyrie-Croatie civil («Gallica») 1809—1813, 29 svez.

K. K. Provisorisches Provincial-Gericht Karlstadt («Illyrica») 1815—1822, 47 prot., oko 300 svezaka spisa.

Sudbeni stolovi: Bjelovar, Mitrovica, Ogulin, Varaždin, Zagreb (probrani spisi) oko 100 svez.

Kotarski sudovi: Bjelovar, Vinkovci, Zagreb i t. d.

Komora (Financije)

Conscriptiones decimarum et nonarum Croatiae et Slavoniae 1594—1734, 10 sv.

Prot. et acta Urbarialia et nonscriptiones 1638—1850, 14 prot., 14 sv. sp.

Acta Fluminensia 1776—1804, 26 svez. spisa.

Acta Buccarana 1468—1708, 70 svezaka spisa.

Acta Regii Cameralis administratoratus saec. XVIII—XIX.

Savska financijska direkcija.

Militaria

Acta Supremae armorum Varasino-Carlostadiensis Praefecturae 1672—1896, 334 sveska spisa.

Acta Confinii Croatici saec. XVIII., 8 svez.

Acta Supremae armorum Praefecturae Slavonicae (Osijek) saec. XVIII—XIX., 20 sv.

Acta Supremae armorum Praefecturae Petrovaradiensis saec. XVIII—XIX., 186 svez.

Acta Insurrectionalia 1797—1818, 48 svezaka spisa.

Ogulner-Regiments-Verlassenschaften 1768—1850, 72 svezaka.

Ogulner-Regiments-Akten 1856—1883.

Likaner-Regiments-Akten Jahrhundert. XIX., 12 svezaka.

Semliner-Brigade-Akten 1807—1873, 6 svezaka.

II. Armee General-Comando-Akten 1878, 9 svezaka.

E. D. Brod.-Akten 1879, 10 svezaka.

Gradovi i trgovišta

U pohranu su preuzeti arhivi gradova Karlovca, Koprivnice, Križevaca, Osijeka, Požege, Vukovara (arhiv grada Zagreba opisan je posebno niže!) te trgovišta: Jastrebarsko 1257—1875, Krapina, Mrkopalj i Vrbovsko.

Slobodne općine

Preuzeti su arhivi plemićkih općina: Cvetković, Desinec 1466—XIX. st., Domagović 1409—XIX st., Draganić, Novaki-Volavlje, Sv. Helena Koruška, Sv. Jana, Vivodina, Turopolje zajedno s arhivima područnih sučija (Dubranec, Kurilovec, Lomnica).

Vlastelinstva

Pohranjeni su slijedeći vlastelinski arhivi: Božjakovina, Brlog, Čabar, Čakovec, Jastrebarsko 1560—1921, Kalnik-Gušćerovec-Ljubeščica, Laduč, Mihovljan, Novi Dvori, Ozalj 1611—1840, Rasinja, Ribnik 1387—1848, Samobor, Valpovo, Vukovar, Zabok, Žakanje.

Različne zbirke

Acta Varia 1445—1899, preko 10.000 spisa.
Prot. et acta Caehalia (Ilok, Požega, Samobor) 1624—1873, 4 sves. spisa.
Notarski protokoli i spisi (Krk, Dubašnica) 1667—1861, 23 sves. spisa.
Pharmaceutica et protomedica acta 1793—1934, 9 svez.
Prot. et acta Ecclesiastica [Societas Iesu Zagreb 1226—1777, Soc. Iesu Varaždin 1249—1774., Soc. Iesu Požega 1689—1773, Soc. Iesu Rijeka 1466—1784. — Acta Religiosorum varia tj. noviji spisi pavlina, franjevac, augustinovaca na Rijeci, kapucina i klarisa 1531—1802. — Acta Ecclesiastica Vara 1527—1915] 16 protokola, 47 svezaka spisa. N. B. Isusovci su došli u Hrvatsku na poč. XVII. st., ali su s posjedima dobili i isprave njihovih bivših vlasnika.
Prot. et acta Nobilitaria (armales, genealogiae, podaci i bilješke o hrvatskom plemstvu) XV—XX. st., 98 svezaka.
Spisi Rakovičke bune E. Kvaternika 1871, 12 svezaka.
Spisi Bosansko-hercegovačkog ustanka 1872—1881, 20 svezaka.
Prot. i spisi Gornjo-karlovačke eparhije u Plaškom XIX—XX. st.
Zbirke političara i kulturnih radnika: Benko, Horvat Rudolf, Laszowski Emil, Spinčić, Šurmin, Trumbić, XIX—XX. st., oko 400 svezaka.
Spisi »Braće Hrvatskog Zmaja« 63 prot. i 181 svezak spisa.
Acta Convictus Zagrabiensis saec. XVIII-XIX., 36 svezaka.
K. K. Central-Censur Wien 1837—1845.
Kontrola naručivanja knjiga 1915—1918.
Spisi Gimnazije u Karlovcu XIX. st., 20 svezaka.
Narodni kasino 1897—1917, 8 prot., 4 sves. spisa.
Spisi Brodske imovne općine u Vinkovcima XIX-XX. st.
Spisi Uprave Državnih šuma u Ogulinu i Vinkovcima.
Manje zbirke: Narodno kazalište, Prvi svjetski rat, Narodno vijeće u Zagrebu (djelomično) 1918, Graničarske kumpanije u Andrijevcima i Babinoj Gredi, Pučke škole (Novska, Pisanica, Vinodol), Sajmovi (Bistra, Brckovljani, Kutjevo), Acta Reg. Hung. Super. aedificationum directionis 1823—1846, Prot. i spisi Pravoslavne akademije u Zagrebu 1806—1874.

Obiteljski arhivi i zbirke

To su veći i manji, privremeni ili trajni depositi raznih, ponajviše plemićkih, obitelji, koje su nekada imale svoje posjede u Hrvatskoj, a do sada su uglavnom izumrle: Antonini, Balbi, Balog, Barac, Bašić, Benić, Bešenić, Bogathy, Bojničić, Bombelles, Brozović-Agnezi, Bujanović, Bužan, Chernkoczy, Daubachy, Demeter, De Dominis, Dits-Suhopoljski, Drašković (Dugo selo, Opeka, Trakošćan), Erdödy, Fodroczy, Franković, Gaj, Gallyuf, Halper 1560—1821), Hellenbach 1540—1854, Hra-

bovsky-Petrovsky-Prileszky, Hreljac 1484—1853, Hreljanović, Hrzić, Igerčić, Inkey, Iveković, Ivić-Kadić, Ivičević Stjepan, Jakovlić, Josipović-Vojković 1267—1799, Jurjević, Kaurić-Pavlas, Kiepach-Kukuljević, Koritić, Krieger-Rauθh, Kružić, Kvaternik, Kukuljević, Kulmer, Lentulaj, Leppel, Lovinčić, Malatinszky, Marchi, Matyassovsky-Podmaniczky, Mihalić, Mikšić, Nikolić, Oršić, Ottensfels, Otto (Malinarić), Paravić, Patačić de Zajezda, Pejačević, Petazzi, Pisačić, Plemić-Otočki, Quiqueran, Raizner, Rakovac Dragutin i Đuro, Ratkay, Rauch, Rukavina (Belec), Rukavina Nikola, Sermage, Sladović-Sladojević, Statileo, Sunko, Šipuš, Šokčević, Terzić, Tomašić, Tompa, Tučkorić, Turković-Puškarić, Vakanović-Simić, Valčić, Vidale, Vinković, Vraniczany baruni, Vraniczany vitezovi Severinski, Vukasović 1601—1748, Županić.

Zbirka matičnih knjiga

Matične knjige sjeverne Hrvatske pohranjene su posljednjih godina kod Državnog arhiva u Zagrebu. Obuhvataju podatke od 1650—1860. Najstarije su iz doba 1650—1700: ima ih oko 30 komada. U svemu ih ima oko 2000 kom., od toga 200 kom. potječe iz vojnih matičnih ureda. Novije su matične knjige pohranjene kod državnih matičara i služe za praktične potrebe države i građana.

Zbirka geografskih karata

Najstarije geografske karte potječu iz XVI. i XVII. st. To su pojedini listovi iz suvremenih svjetskih atlasa s dosta netočnih podataka. Zbirka je podijeljena u odsjeke: Hrvatska, Hrvatske županije, Vojna krajina i pojedine njezine regimente, Gospodarski planovi pojedinih krajiških sela, Jugoslavija, Ugarska, Austrija, Gradovi, Putevi, Željeznice, Pošte, Rijeke, Kanali, Novije vojne karte u raznim mjerilima.

Zbirka planova

Sadržava nacрте zgrada, mostova, vodovoda, kupališta itd.

Grafička zbirka

U ovoj se zbirci nalaze: portreti znamenitih hrvatskih i stranih ličnosti, zatim slike narodne nošnje, vojnika, gradova i dr.

Zbirka pečatnjaka i pečata

U ovoj zbirci ima 230 pečatnjaka, i 1057 pečata, otisnutih na kartonu u pečatom vosku i gipsu. Pečatnjaci i pečati odnose se na državne i druge ustanove te pojedine znamenitije obitelji, koje su se u prošlosti isticale u političkog životu zemlje.

Knjižnica

Ima tri odjela: A, B, C. Snabdjevena je prvenstveno stručnim knjigama iz povijesti Hrvata i ostalih naroda FNRJ, iz pomoćnih povijesnih nauka, različnim zbirkama zakona, statistikama i sl. Broji oko 23.000 svezaka.

Katalozi i kartoteka

Kao pomoć kod traženja spisa i znanstvenog istraživanja u ovom Državnom arhivu služi oko 800 kataloga, izrađenih ponajviše u registraturama razliĉnih oblasti i ustanova. Katalozi su dvovrsni: elenki ili popisi spisa te repertoriji ili abecedna kazala. Katalozi su izrađeni za temeljne zbirke, za protokole i spise sabora, za starije spise središnje uprave i viših sudova, za spise županija, a djelomiĉno i za spise Komore, Militaria, za neke vlastelinske i obiteljske arhive. Postoje također katalozi za hrvatsku povijesnu građu, koja se nalazi u Budimpešti (hrvatske velikaške obitelji, pavlini). Osim toga izrađena je djelomiĉno kartoteka za hrvatsku povijesnu bibliografiju, za tiskanu arhivsku građu, za povijesnu topografiju itd.

Od većih deposita kod Državnog arhiva u Zagrebu potrebno je posebno opisati: Arhiv grada Zagreba i Arhiv Prvostolnoga kaptola u Zagrebu.

Gradski arhiv u Zagrebu

Prema podacima iz 1572 i 1643, zagrebaĉki gradski arhiv ĉuvao se nekada u sakristiji crkve Sv. Marka. U XVIII. i XIX. st. bio je valjano uređen. Njime se služio između ostalih i A. Šenoa za pisanje povijesnih romana. Na početku XX. st. stradao je od vlage u podrumu, pa je zato prenesen 1907 u kulu Kamenita vrata, a 1914 u Zemaljski (danas Državni) arhiv na Marulićevu trgu. Ovdje su ga arhivski službenici sredili.

U gradskom se arhivu nalazi 372 protokola: *Protocolla civitatis* 1616—1642, *Prot. actorum Magistratualium* 1757—1845, *Prot. Fassionum* 1639—1856, *Prot. Intabulationum* 1780—1854, *Prot. Extabulationum* 1801—1856, *Prot. Testamentorum* 1819—1847, *Cathastrum contributionale* 1819—1848, *Prot. Iuridica* 1548—1832, *Prot. Oeconomica* 1796—1855, *Prot. Pupillaria* 1779—1855, *Popis građana* 1733—1864, *Cehovski zapisnici* (zlatari, bravari, krojaĉi, mlinari, gumbari, kovaĉi) 1644—1869.

Isprave i spisi gradskog arhiva:

Diplomata 1242—1699, 18 svezaka.

Testamenta A—Ž, 8 svezaka.

Sodalitates caehae (arhivi razliĉnih cehova), 12 svezaka.

Acta Politica 1700—1858, 1203 sveska spisa gradske uprave.

Acta Iuridica 1730—1849, 141 svezak.

Acta communitatis Capituli et Novae Villae 1784—1856, 77 svezaka.

Manje zbirke spisa: *Acta Pupillaria*, *A. Militaria*, *A. Obligatoria*, *A. Cassalia*, *A. Oeconomica*, Narodna straža 1848—1849, Potres; Kazalište, Kuhaĉeva zbirka.

Za *Acta Politica* 1774—1850 postoje katalozi (abecedna kazala), izrađeni u registraturi gradske uprave, u svemu 67 komada.

Za sabiranje i sređivanje novije arhivske građe grada Zagreba (1860—1940) osnovana je pri Državnom arhivu posebna komisija, koja je zapoĉela rad 1946.

Kaptolski arhiv u Zagrebu

Kaptolski je arhiv vjerojatno toliko star koliko i sam kaptol. Stradao je za tatarske provale 1241 te za sukoba zagrebaĉkoga Gradeca i Kaptola 1396. Za Napoleonovih ratova prenesen je u Požegu i Budimpeštu. Oduvijek je bio podijeljen u dva dijela: privatni arhiv ili arhiv kaptola kao crkvene korporacije te javni arhiv ili *Locus credibilis*. Privatni je arhiv nastao djelovanjem triju kancelarija: lektor-

rove, sučeve i upravitelja posjeda. Novija arhivska građa čuva se u lektorovoj kuriji na Kaptolu 27, a starija nalazila se do 1870 iznad sakristije stolne crkve, do 1887 u kuriji Kaptol 4, do 1916. u lektorovoj kuriji, a zatim sve do danas kao deposit u spremištu Državnog arhiva na Marulićevu trgu 21. Prvi je uređivao arhiv vjerojatno kanonik Marcelović: od njega bi valjada potjecale i starije signature iz sredine XVIII. st. Današnje su uređenje izveli na početku XIX. st. prof. Lad. Žužić i Jos. Fürst te u sredini XX. st. dr. J. Buturac. I prema današnjem uređenju kaptolski se arhiv dijeli u dva odjela: prvi se nalazi na Marulićevu trgu 21, a drugi u nekadašnjoj lektorovoj kuriji na Kaptolu 27.

Prvi odjel čine slijedeće skupine i zbirke:

Acta Capituli antiqua a. 1201—1700, 127 svezaka.

A. Capituli saec. XVIII., 149 svez.

A. Loci credibilis, I. ili abecedna zbirka, XIV-XIX. st., 53 svez.

A. Loci credibilis, II. ili kronološka zbirka, XIII-XIX. st., 45 svez. s 4367 isprava i spisa.

A. Collegii Viennensis 1457—1799, 3 svez. s 346 spisa.

A. Collegii Bononiensis 1529—1783, 6 svez. s 690 spisa.

A. Seminarii Zagrabienensis 1578—1835, 127 spisa.

A. Orphanotrophii Posegani 1827—1845, 485 spisa.

A. Summarum piarum 1480—1834, 11 svez. s 1397 spisa.

A. Decimalia 1404—1846, 6 svez. s 529 spisa.

A. Urbarialia 1772—1898, 11 svez. s 1636 spisa.

A. Milpacher saec. XVII-XVIII., 7 svez.

Mandata ad Capitulum Chasmense 1751—1785, 126 spisa.

A. Nobilitaria varia 1568—1737, 9 isprava i spisa.

A. Ayroldy Krisay 1658—1700, 402 spisa.

Manje su zbirke spisa: Acta Balog-Premužić 1739—1784, A. Erdödy 1625—1679, A. Gallyuf-Skalia-Schmuk 1739—1786, A. Josipović 1796—1802, Diplomata Vukasović 1700—1719.

U ovom se odjelu nalazi i 856 protokola, koji su podijeljeni u skupine: Fassiones 1559—1861, Altariae 1663—1865, Foundationes piaae 1670—1900, Urbarialia, Opcije i divizije, Blagajničke knjige, Različni protokoli. Najvažniji je protokol Statuta Capituli Zagrabienensis 1334—1354.

Drugi odjel sadrži:

Acta sessionum Capituli 1802—1900, 97 svezaka.

A. Cancellariae centralis seu Comitibus curialis 1200—1900, 193 sv., uglavnom XIX. st.

A. Iuridica 1535—1903, 33 sveska.

A. Testamentaria canonicorum defunctorum 1791—1893, 26 svez.

A. Ecclesiae Metropolitanae 1791—1900, 21 svez.

Diplomata 1551—1873, 567 komada.

A. Dominiorum: a) Varaždinske Toplice 1225—1900, 132 sves.

b) Sesevski Kraljevec 1803—1900, 120 svez.

c) Sisak-Sela 1550—1900, 99 svez.

d) Modoš u Banatu 1778—1900, 141 svez.

e) Petrovina 1736—1867, 3 sves.

A. Prioratus Auranae 1794—1899, 22 sves.

Ovdje se nalazi i nekoliko manjih skupina i zbirki: Praedialia, Fundationalia, Dominia Episcopalia, Oeconomica, Divisiones, Silvae et mineralia, Restauraciones curiarum, Cives Novae Villae. Ovamo spadaju također građevni nacrti, katastarske karte te protokoli, među kojima su najvažniji oni, koji se odnose na sjednice Prvostolnog kaptola 1775—1900.

Građa je kaptolskog arhiva sva sređena, skoro sva signirana i uglavnom popisana. Za pronalaženje građe postoje 33 kataloga te abecedna kazala za kaptolske sjednice i spise Vranskog priorata. Prema tome je znanstveni rad ovdje u najvećoj mjeri omogućen. Građa se odnosi na ekonomsku, društvenu, političku i crkvenu povijest sjeverozapadne Hrvatske od XIII-XIX. st.

3. Rad Državnog arhiva 1945.—1952.

Državni je arhiv kroz posljednjih osam godina najveću brigu vodio oko toga, kako bi se arhivalije na terenu spasile od propadanja i pohranile u sigurna arhivska spremišta. U tu je svrhu davana inicijativa narodnim vlastima, te je izdano nekoliko naredaba o čuvanju arhivalija na terenu. Poduzimana su službena putovanja u sva veća mjesta sjeverne Hrvatske (Senj, Ogulin, Karlovac, Sisak, Velika Gorica, Jastrebarsko, Samobor, Krapina, Varaždin, Koprivnica, Križevci, Bjelovar, Pakrac, Daruvar, Nova Gradiška, Požega, Đakovo, Osijek, Vukovar, Vinkovci, Županja), pa i nekoliko puta u jedno isto mjesto. U Osijeku je 1947 osnovano posebno arhivsko spremište, u kojem rade dva službenika na sabiranju i sređivanju arhivalija, a po uputama i pod nadzorom ovoga Državnog arhiva. Odavle je dana inicijativa za obnovu Državnog arhiva na Rijeci. Radilo se i na tome, da arhivsko spremište proradi u Varaždinu, te su i za to bila osigurana dva budžetska mjesta, ali do otvaranja nije došlo — bez krivnje ovoga Državnog arhiva.

Za pohranjivanje ugroženih arhivalija s područja grada Zagreba služe tri nova arhivska spremišta, koja je narodna vlast stavila na raspolaganje Državnom arhivu: Opatička ul. 20, Visoka ul. 15 i Jezuitski trg 4. Ova su spremišta već posve ispunjena različnom arhivskom građom. Izvan Zagreba neki su gradski muzeji primili u privremenu pohranu arhivalije, koje Državni arhiv zasada nije mogao preuzeti: tako muzeji u Bjelovaru, Koprivnici, Đakovu, Vinkovcima, Vukovaru, Slav. Brodu, Samoboru. Da muzeji ne bi bili preopterećeni bezvrijednim starim papirom, u suradnji s njima organizirane su ekipe, koje su po uputi i pod nadzorom Državnog arhiva obavljale probiranje, odnosno škartiranje spisa. Taj je posao s uspjehom obavljen u Vinkovcima i Bjelovaru, a u toku je u Đakovu i Karlovcu. Što je sličan posao zajedno s arhivalijama propao u Slav. Brodu, nije krivnja ni ovoga Arhiva ni tamošnjeg Gradskog muzeja. Posao je probiranja spisa također obavljen u Ogulinu i Županji.

Državni je arhiv kroz posljednjih osam godina preuzeo u trajnu pohranu ove važnije arhivske skupine i zbirke: arhiv plemenite općine Turopolje u Velikoj Gorici zajedno s arhivalijama područnih plemićkih sučija, arhiv plemenite općine Sv. Helene Koruske kod Križevaca, najstarije dokumente grada Križevaca, arhiv grada Požege 1750—1850, arhiv grada Karlovca 1770—1850, arhiv Varaždinske županije 1851—1923, arhiv Pravoslavne akademije u Zagrebu 1806—1874, arhiv Zemaljske vlade 1911—1918, arhiv Povjereništva za Hrvatsku i Slavoniju, arhiv Zagrebačke oblasti, arhiv porodice Drašković iz Trakošćana, arhiv porodice Pisačić iz Hižanovca,

arhiv vlastelinstva Valpovo, arhiv Gornjo-karlovačke eparhije u Plaškom, ostatke plemićkih arhivalija Dugo selo, Novi Dvori kod Klanjca, Poznanovec, Bežanec, Našice, Vukovar, Blacko kod Požege, nadalje arhivalije raznih plemenitaških obitelji iz okolice Križevaca XVI—XIX. st., različite arhivalije s područja slavonske vojne granice, arhiv Glavne carinarnice u Zagrebu, različite arhivalije za izučavanje povijesti rudarstva u Hrvatskoj XVIII—XIX. st., matične knjige iz sjeverne Hrvatske XVII—XIX. st., 40 isprava srednjega vijeka (uglavnom iz Rauchova vlastelinskog arhiva u Lužnici), katastarske mape nekih graničarskih regimenti. Pridošli su spisi zagrebačke filijale osiguravajućeg društva »Dunav«, spisi Agrarne reforme, spisi Komasicionog povjerenstva, spisi Zavoda za kolonizaciju, spisi Ministarstva poljoprivrede, spisi Državnog opskrbnog poduzeća Hrvatske, spisi Glavnog Saveza poljoprivrednih zadruga NRH, spisi Državnog žitnog fonda, spisi poduzeća »Putnik«, arhivi bivših banaka itd. Osim toga bilo darom bilo otkupom primio je Državni arhiv u pohranu od privatnih osoba različite male zbirke arhivalija XVI—XIX. stoljeća.

U Osječkom arhivskom spremištu smješten je arhiv grada Osijeka XVIII—XX. st., zatim razne arhivalije nadležstava i ustanova s područja grada Osijeka i okolice.

Vanjska arhivska služba ovoga Državnog arhiva postala je osobito teška i važna u posljednje vrijeme poradi rasformiranja raznih nadležstava, ustanova i poduzeća, jer je trebalo žurno poduzimati mjere, da se važan arhivski materijal pohrani na sigurno mjesto, a bezvrijedan preda tvornici papira na preradu. U vanjskoj arhivskoj službi radi od 1949 jedan službenik, od 1952 dva.

Iako su narodne vlasti u više navrata izdavale naredbe o čuvanju arhivalija na terenu i kažnjavanju onih, koji bi na svoju ruku i neovlašteno uništavali arhivalije, ipak je posljednjih godina mnogo arhivalija uništeno. Ovaj je Državni arhiv sa svoje strane sve poduzimao, da bi se propisi o čuvanju arhivalija poštovali, ali u svome nastojanju ponajviše nije uspijevao. Krivnju za uništavanje arhivalija nose rukovodioci pojedinih nadležstava, ustanova i poduzeća, nakupci starog papira i rukovodioci tvornica papira, koji se nisu brinuli, da li su arhivalije dolazile do njih pravilnim ili nepravilnim načinom, iako su upozoravani, da se za to moraju brinuti.

Spominjemo ovdje samo neke važnije uništene arhivalije za informaciju onim naučnim radnicima, koji bi ih eventualno uzalud tražili:

1. Arhivalije starih županija zagrebačke, bjelovarsko-križevačke, požeške, virovitičke i srijemske od 1851—1923 gotovo u cijelosti, a županijâ ličko-krbavske i modruško-riječke najvećim dijelom.

2. Arhivalije bivše oblasti zagrebačke, primorsko-krajiške, osječke i srijemske od 1923—1931 gotovo u cijelosti.

3. Arhivalije bivše Savske banovine i Banovine Hrvatske velikim su dijelom uništene, a preostatak se nalazi u nesređenom stanju.

4. Uništene su arhivalije gradova: Požege od 1850—1940 u cijelosti; Bjelovara 1750—1937 u cijelosti; Đakova, Koprivnice, Križevaca, Slav. Broda, Krapine, Virovitice, Nove Gradiške, Vinkovaca gotovo u cijelosti; Karlovca, Samobora i Siska velikim dijelom, a Osijeka i Zagreba u znatnoj mjeri.

5. Također su uništene u najvećoj mjeri ili posve arhivalije okružnih i kotarskih sudova, bivših kotarskih oblasti odnosno sreskih načelstava, saoskih općina, škola, zadruga, banaka, društvenih organizacija, poduzeća te onih vlastelinstava, koja nisu svoje arhive povjerila na čuvanje Državnom arhivu.

Iz svega se toga vidi, da su arhivalije sjeverne Hrvatske, važne za povijesno istraživanje, za razdoblje do 1850 uništene za manje od 50%, a za razdoblje poslije 1850 za 90%.

Unutrašnji arhivski rad — pored premalog broja stručnih službenika — sastojao se u sređivanju, signiranju i popisivanju arhivske građe. Sređivanje, signiranje i popisivanje vršeno je kod slijedećih skupina i zbirki: Documenta Mediaevalia Varia; protokoli, spisi i zakoni Hrvatskog sabora; protokoli i spisi skoro svih županija; spisi hrvatskog minstarstva u Budimpešti. Sređivanje i signiranje obavljeno je za Acta Scholastica, Caehalia, Transumpta documentorum iura Croatorum tangentium, Notarske knjige, Pharmaceutica et protomedica, za zbirku mapa. Sve su rečene skupine i zbirke ujedno inventarizirane i stavljene u nove kartonske kutije, koje su providene novim naljepnicama i odgovarajućim natpisima.

Od skupina i zbirki, otprije ponešto sređenih, sada su sređene potpuno, stavljene u nove kartonske kutije i inventarizirane ove: Prot. et acta Conferentiarum regni, P. A. Banalia, P. A. Consilii regii Croatici, Conscriptiones bonorum, P. A. Commissionalia, P. A. Croatica Consilii regii Loc. Hungarici, Hrvatski spisi Bečke vlade 1849—1861, Hrvatska dvorska kancelarija, Sententiae Curiae regiae, P. A. Protonotarialia, P. A. Tabulae Banalis, P. A. Tabulae Iudiciariae, Conscriptiones decimarum et nonarum, Oguliner-Regiments-Verlassenschaften.

Prvo ili grubo sređivanje obavljeno je za veći broj arhivskih skupina i zbirki, koje su posljednjih godina pohranjene u Državnom arhivu, tako da su i one barem donekle pristupačne znanstvenom istraživanju.

Rad čitača na povijesnom istraživanju odvijao se najprije u jednoj, a kasnije u dvije čitaonice Državnog arhiva. U tome je radu bilo teškoća poradi posve objektivnih razloga: glavna je čitaonica poradi lošega centralnog loženja bila zimi prehladna, a pružanje arhivske građe čitačima bilo je često otežano poradi njezine dislokacije u više dijelova grada. Ipak se svakom pojedinom čitaču išlo na ruku, koliko je najviše bilo moguće. Nekima se prilika za čitanje davala u inače tijesnim urednicama. Studentima, početnicima u radu, pružane su opširne upute za rad, koje su kadšto trajale i satima. Pa i stariji i iskusniji znanstveni radnici obračali su se s uspjehom ovamo poradi različitih arhivskih i historijsko-bibliografskih podataka.

Broj se knjiga u priručnoj biblioteci upravo podvostručio posljednjih osam godina. Sve su knjige inventarizirane i katalogizirane. Knjižničarka je također sredila i inventarizirala grafičku zbirku.

U fotolaboratoriju vršena su snimanja i kopiranja arhivske građe za potrebe Državnog arhiva.

U nakladi Državnog arhiva priređene su dvije knjige Saborskih zapisnika, koje obuhvataju razdoblje od 1631—1713. Nedostaju im tek ilustracije i indeksi. Za tisak je priređena i treća knjiga, koja je već predana tiskari na rad. Osim toga Državni je arhiv izdao u priredbi svoga službenika dra J. Buturca »Arhivsku čitanku« (Zagreb 1950), prvi priručnik za arhivsku službu na hrvatskom jeziku, da bi se time pomoglo mladom stručnom kadru kod snalaženja u arhivskoj službi i kod pripravljanja za polaganje stručnog službeničkog ispita iz arhivistike.

Državni je arhiv i drugačije vodio brigu oko izdizanja stručnog arhivskog kadra. Prigodom održavanja arhivskih tečajeva trojica su starijih službenika bili predavači, a gotovo svi mlađi s uspjehom su polazili te tečajeve i položili na vrijeme stručni arhivski ispit, propisan za sve službenike. Osim toga, od vremena na vrijeme držale su se stručne arhivske konferencije za sve stručne službenike u za-

vodu, te su na njima pretresana najrazličitija pitanja arhivske službe. Nekoliko mladih službenika studira izvanredno povijest na filozofskom fakultetu, a starijima je omogućeno polaganje doktorskog ispita.

Sve što je ovdje ukratko rečeno o radu Državnog arhiva kroz minulih osam godina, samo je kratak i letimičan pogled na taj rad. Je li taj rad zadovoljavajući ili nije, o tome bi se objektivni sud mogao izreći tek onda, kada se sagledaju svi oni objektivni i subjektivni razlozi, koji su kočili taj rad. Mi ćemo barem neke od tih razloga iznijeti u našem daljem razlaganju.

4. Problemi arhivske službe

Lako je raditi u onoj ustanovi, gdje su prvašnje generacije radile čestito i svoje poslove ostavile nasljednicima u relativno dobrom redu. Tu se jednostavno rad nastavlja i prelazi se sa zadovoljstvom na dnevni red. Međutim, takav slučaj nije bio u Državnom arhivu u Zagrebu. Ova je ustanova oduvijek bila pastorče u maćuhinskoj kući. Tu su godinama sjedjela tek dva službenika s jednim pomoćnim, nekvalificiranim službenikom. U takvim prilikama dalo se malo što učiniti. Između Prvog i Drugog svjetskog rata broj se osoblja godinama ponešto povećavao, ali se nije povećavao ni poboljšavao posao. Materijal, koji je 1823 došao nesređen iz Karlovca, ostajao je i dalje nesređen sve do naših dana. Neznanje je bilo tako veliko, da su sređene arhivske zbirke razarane i pravljene nove; da su pod »Diplomata« stavljanje fotografije isprava, koje se čuvaju drugdje i vlasništvom su tuđih arhiva; da su tiskani dokumenti bili pomiješani s originalima; da su žigovi i signature stavljeni na krivo mjesto i na loš način. Možda je bilo bolje ništa ne raditi, negoli pogrešno raditi. Ipak jedva možemo vjerovati, da su o važnim arhivskim poslovima odlučivali ljudi, koji u njih nisu bili upućeni. Isto tako jedva možemo vjerovati, da su neki s arhivom imali samo toliko veze, što su svakoga prvoga u mjesecu dolazili ovamo po plaću. U takvim prilikama nije bio izrađen ni najopćenitiji inventar arhiva. Treba dakle uzeti u obzir, da su u takvim arhivskim prilikama započeli sadašnji stariji arhivski službenici svoj stručni rad.

Kao prije nekoliko godina, tako je i danas najveća teškoća našeg arhivstva u stručnom arhivskom kadru. Istina je, broj se službenika prema ranijim godinama znatno povećao, te bi broj kao broj možda mogao zasada i zadovoljiti. Istina je i to, da se svake godine drže kraći i duži arhivski tečajevi za osposobljavanje srednjeg i višeg arhivskog kadra. Međutim, svi ti tečajevi prema općem iskustvu i uvjerenju svršavaju s dosta slabim uspjehom. Neki službenici izbjegavaju polaganje stručnog arhivskog ispita pod različitim izlikama, a pravi su tome razlog neznanje i nedostatak ljubavi prema arhivskoj službi. Konačno ima i takvih slučajeva, da su pojedinci stekli na različnim ispitima sve formalne kvalifikacije za vršenje arhivske službe, pa ipak u radu toliko zapinju, da se taj rad ne može uzeti kao uspješan rad.

Iz ove stvarne činjenice slijedi samo to, da u arhivskoj službi treba godinama učiti i usavršavati se pomoću tečajeva, kružoka i konferencija, i tko taj napor dugotrajnog učenja ne može podnijeti, tome u arhivu ne smije biti mjesta.

Od arhivista se prije svega traži temeljno stručno znanje. I nije dosta, da netko bude tek pravnik, ekonomist ili profesor povijesti. Arhivist mora uz stručnu sveučilišnu spremu posjedovati još i posebno arhivističko stručno znanje. Kao što neznanica može napraviti nepopravljivih šteta u svakom zvanju, za koje nije osposobljen, jednako je tako neznanica opasan i u arhivskoj službi. Ima nemilih sluča-

jeva, da su ljudi godinama sjedjeli u arhivu, a da nisu ostavili baš nikakva traga svoga rada. Međutim su daleko teži slučajevi nestručnog, subdiletantskog, pogrešnog rada. Za rad u arhivu treba temeljito poznavati latinski jezik, a od stranih živih jezika barem njemački (u primorskim krajevima — talijanski), jer su sve do pred stotinu godina gotovo sve isprave i spisi kod nas pisani na tim jezicima. Osim toga treba temeljito poznavati upravno-političku, sudsku, vojničku i crkvenu organizaciju te socijalni i ekonomski život naše domovine kroz vjekove, jer bez toga znanja nije moguće sređivati i popisivati stariju arhivsku građu. Konačno arhiv mora imati i po kojega specijalnog stručnjaka za pojedine pomoćne povijesne nauke i pojedince, koji će tu literaturu pratiti na stranim jezicima (francuskom i engleskom jeziku). Jedan od arhivista u Zagrebu i na Rijeci mora osim toga znati i mađarski.

Nije na odmet istaknuti, da se mlađi arhivist može uputiti u arhivski rad samo u dobro uređenom arhivu i uz valjanog arhivskog stručnjaka. Državni je arhiv u Zagrebu uvijek stajao na stanovištu, a to stanovište zastupa i danas, da se u našim arhivskim prilikama zasada kod nas može i pomoću tečajeva osposobljavati samo srednji stručni kadar, dok se viša arhivska stručna sprema može zasada postići samo u inozemnim arhivskim školama.

Potrebno je posebno upozoriti na to, da za arhivsku službu mora uz temeljito znanje postojati još i ljubav, volja za rad, okretnost i snalažljivost u poslu. Arhivska služba nije i ne smije biti ni za koga sinekura i hladovina, pa ni zgodna prilika za publicistički ili sličan privatan rad. Nisu arhivi znanstveni zavodi u tome smislu, da bi se pojedinci mogli isključivo baviti povijesnim znanstvenim radom, po svom slobodnom izboru, bez obzira na postojeću arhivsku građu i program arhiva kao ustanove. Poželjno je i pravedno, da viši arhivski stručnjaci otprilike polovicu svoga uredovnog vremena upotrijebe za teže i složenije poslove oko sređivanja i popisivanja starije arhivske građe, a drugu polovicu vremena za znanstveno istraživanje pojedinih povijesnih razdoblja i događaja. To se istraživanje ima vršiti prema stalnom programu samog zavoda, prvenstveno na temelju ovdje pohranjene građe, a sa svrhom, da i sami arhivisti unapređuju povijesnu znanost i postanu sposobni da u tome poslu pomognu drugima.

Drugo po redu teško pitanje, koje tišti naše arhivstvo, jest pitanje prostora za smještanje arhivskih prinova i za rad arhivskih službenika. Glavno spremište Državnog arhiva u Zagrebu na Marulićevu trgu 21 moglo je primiti jedva peti dio od one goleme arhivske građe, koja je već sabrana i koja bi dosad već morala biti preuzeta za Državni arhiv. Sve ostale prostorije, kojih ima po različnim zgradama i u različitim dijelovima Zagreba, prenatrane su arhivalijama, koje se mogu donekle sačuvati, ali se ne mogu na pravilan i redovit način sređivati i izučavati. Za intenzivan rad morao bi arhivist imati vlastitu sobicu, a za sređivanje arhivalija veću sobu ili dvoranu, dok u našim prilikama, osobito zimi, više službenika radi u jednoj zajedničkoj razmjerno malenoj sobi.

Predviđeno je osiguravanje gradilišta za novu arhivsku zgradu, kao i izrada planova takve zgrade. Posao oko toga sporo napreduje između ostaloga i zato, što se nije lako odlučiti za gradilište, na kojem bi imala stajati zgrada, potpuno osigurana od požara, vlage, djelovanja raznih insekata i drugih pogibli. Zato je nova moderna arhivska zgrada još uvijek stvar budućnosti. Međutim, Državni arhiv u Zagrebu nužno treba već sada cijelu veću adaptiranu zgradu za svoje redovite po-

slove, to više, što bi svoje glavno spremište s uredovnicama imao ustupiti Sveučilišnoj knjižnici, koja jednako vapi za prostorom.

U unutrašnjoj arhivskoj službi jedna je od najviše gorućih potreba — radionica za restauriranje oštećenih dokumenata. U arhivskom spremištu ima više tisuća veoma važnih, a nepoznatih dokumenata, koji se ne mogu ni upotrebljavati ni snimati, a koje će zub vremena prije ili kasnije posve uništiti, ako se na vrijeme ne restauriraju. Bilo je prošlih godina mnogo i dopisivanja i konferencija, ali bez uspjeha. Slanje stručnjaka u inozemstvo, gdje bi se imali posve usavršiti u poslovima restauriranja, pokazalo se praktički neizvedivo. Sada se upravo radi na tome, da se pozove stručnjak iz inozemstva, koji bi u Zagrebu otvorio radionicu za restauriranje dokumenata i naše stručnjake upućivao u rad.

Kao posljednja teškoća našeg arhivstva, na koju još želimo ovdje podsjetiti, jest pitanje koncentracije arhivske građe. Državni je arhiv u Zagrebu već desetljećima zastupao i provodio načelo koncentracije arhivalija ne samo državnih nadležnima i ustanova nego i pojedinih porodica i ličnosti. U tome je nastojanju imao velikih uspjeha, kako se vidi iz popisa arhivske građe, ovdje pohranjene, a i podršku javnosti i službenih krugova. Međutim, u najnovije vrijeme, kad su već prestala velika pustošenja i uništavanja arhivalija na terenu, javlja se tendencija sabiranja arhivalija kod muzeja i njihovo uplitanje u arhivske poslove te osnivanje lokalnih suvišnih arhiva i arhivića. Protiv tih tendencija ovaj Državni arhiv i dalje zastupa načelo koncentracije arhivske građe. Razlozi su za to i suviše teški: ozbiljan i svestran povijesno-naučni rad, štednja narodne imovine, nedostatak valjanoga stručnog arhivskog kadra, pobijanje diletantizma u povijesnoj znanosti i arhivskoj struci.

Državni arhiv u Zagrebu istaknuo je u više navrata svoje stanovište, da je za promicanje općih arhivskih interesa i izmjenu iskustava u arhivskoj službi i radu poželjno od vremena na vrijeme, prema ukazanoj potrebi, održavati uže sastanke ravnatelja Državnih arhiva i šire sastanke sviju arhivista u Hrvatskoj, odnosno u FNRJ. Isto je tako ovaj Državni arhiv u više navrata naglasio svoje stanovište protiv osnivanja bilo kakvoga stalnog ureda, koji bi na bilo koji način rukovodio arhivima pored redovitog višeg administrativnog rukovodstva, a to zato, što bi se takav ured lako mogao izroditi u suvišnu i štetnu birokratsku ustanovu.

Iz svega se rečenoga vidi, da se naše arhivstvo još uvijek bori s osnovnim teškoćama. Međutim, naši arhivisti znaju, što hoće i što mogu i na koji će način svladati postojeće teškoće i postići postavljene zadatke. Oni su svjesni povjerenja, koje je u njih stavljeno, i odgovornosti, koju su na sebe preuzeli, za čuvanje dragocjene narodne imovine.

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 3—4

HISTORIJSKI ZBORNIK

ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14. Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
OLEG MANDIĆ, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	225—298
IVO MILIĆ, Perijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina	299—310
MIRJANA GROSS, Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji	311—323

OCJENE I PRIKAZI

J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji (N. KLAIĆ — R. BIČANIĆ)	325—333
D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. (J. TADIĆ)	333—343
Novi prilozi o dubrovačkoj diplomaciji. (J. LUČIĆ)	344—347
Z. Herkov, Statut grada Zagreba od god. 1732. (N. KLAIĆ)	347—350
R. Besarović, Vaso Pelagić (M. EKMEČIĆ)	350—354
Izdanja staroslavenskog instituta. (L. KOŠUTA)	354—360
Tabula Hebana. (M. VEDRIŠ)	360—365

ČASOPISI

Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslov. naroda pod turskom vladavinom, I i II. (S. M. TRALJIĆ)	367—372
Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. (J. LUČIĆ)	372—376
Godišnjak Istor. društva Vojvodine 1951. (F. MOAČANIN)	376—380
Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952. (J. RAVLIĆ)	380—383
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. II, 1952. (N. ŽIČ)	384—386
Historische Zeitschrift — u povodu 90-godišnjice života F. Meineckea. (M. GROSS)	386—390
Archives d'histoire du droit oriental — Revue intern. des droits de l'antiquité I, 1952. (K. BASTAIĆ)	390—394

ZNANSTVENE USTANOVE

JOSIP BUTURAC, Državni arhiv u Zagrebu	395—408

BILJEŠKE

»Da li su Bosanci u XVII. v. znali za bogomile?« (S. M. TRALJIĆ)	409—410
Naše historijske čitanke. (S. M. TRALJIĆ)	410—413
G. Škrivanić, Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718 g. (J. LUČIĆ)	413—414
V. Pelagić, Izabrani spisi I, 1952. (M. EKMEČIĆ)	414—415
Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća. (D. NEŠIĆ)	415—419